

Socialdemokraternas Nynäshamn 1905-1985

Förord

Detta är inte Nynäshamns arbetarekommuns historia. Den tycker jag är av underordnat intresse. Politikens syfte är att förändra samhället och därför måste en politisk minnesskrift handla om detta samhälle.

Detta är heller inte Nynäshamns kommuns historia. Den är bara delvis ett resultat av politiken. Eftersom det fortfarande är fråga om en politisk minnesskrift, har jag bara försökt beskriva de delar av samhällsutvecklingen som föranlett eller orsakats av politiska händelser.

Samtidigt är Nynäshamns historia i hög grad dess arbetarrörelses. Få orter torde i högre grad ha präglats av ett enda politiskt parti - på gott och ont. Under 70 av arbetarekommunens 80 år och av ortens 85 år har socialdemokratin haft politisk majoritet. Nästan lika stark har ställningen varit i Ösmo.

Försöker man beskriva politikens orsaker och verkningar, är det nödvändigt att välja ut det viktiga - och att tolka det. Självfallet blir varje urval och varje tolkning personliga. Detta är mitt urval och min tolkning.

Tyvärr är bilden ofullständig i det avseendet att Sorunda socialdemokratiska förening inte ansett sig kunna medverka i bakgrundsarbetet. Det hade varit önskvärt att kunna behandla hela kommunen på samma villkor.

Ösmo i november 1985

Bertil G Johnson

Innehåll

Uppbrott från bondesamhället	2
"Då vi nu alla äro samlade"	4
Socialdemokratin till rodret	6
Partisprängningen	10
Nybyggarland blev brukssamhälle	11
På väg mot det moderna Nynäshamn	14
Framtiden började igår	18
Personer och data	22

Observera att detta är ett rent manuskript utan de illustrationer som ingår i den tryckta versionen. Detta var ju före desktop publishing.

Uppbrott från bondesamhället

Ännu vid sekelskiftet var nuvarande Nynäshamn båda socknar, Sorunda och Ösmo, typiska representanter för det gamla bondesamhället. 1800-talets förändringsvåg hade ännu inte nått hit. Jordbruket gick sin gilla gång som under hundratals år; gårdsindelningen var i stort sett densamma som under den senare järnåldern.

Ändå rådde en betydelsefull skillnad mellan de båda socknarna. Ösmo dominerades av herregårdarna, främst säterierna Hammersta, Ogesta, Vansta, Körunda, Nynäs och Djursnäs. De ägdes av ledande adelsläkter och andra rikemän. Några andra stora gårdar ägdes av den tidens industri- och finansmagnater.

I Sorunda fanns det visserligen också storgårdar, men bara två: Fituna och Fällnäs. Däremot var antalet självägande bönder stort.

De stora gårdarna i Ösmo hade många anställda och torpare, men makten i socknen var koncentrerad till ägarna. I Sorunda var inflytandet mera spritt. Samtidigt var Sorundabönderna av tradition styvackade och konservativa - "En socken för sig", som förre länsantikvarien Alf Nordström har kallat sin bok. Nya idéer hade lättare att slå igenom i Ösmo med dess kontakter med huvudstaden.

I vikingarnas spår

Det är ingen överdrift att säga att Nynäshamn verkligen är människans verk. I slutet av 1800-talet bodde där ett hundratal personer, som alla var knutna till storgården Nynäs som anställda, torpare och fiskare. Det fanns ett dussintal torp, varav många lever kvar i gatu- och kvartersnamn: Brunnsvik, Vålbergstorp eller Vårdbergstorp, Backlura, Lövlund, Mörby, Nicksta, Sand, Hanvik (således inte Hamnvik), Fagervik och Estö.

Det som förändrade alltsammans var egentligen det ryska rikets storhetstid. S:t Petersburg (nuvarande Leningrad) var rysk huvudstad och en centralpunkt för norra Europas diplomatiska och kulturella liv. Tyvärr var det svårt att ta sig dit från Stockholm, vars hamn frös om vintern. Mekanismerna var alltså desamma som vid bygdens förra storhetstid, 1 000 år tidigare, då vikingatågen i österled ledde till välståndet!

En isfri hamn var ett önskemål från många som drev handel åt öster. På Nynäs ägor fanns det möjligheter, som observerats redan omkring 1850. Problemet var avståndet till Stockholm. När järnvägarna kom till landet fanns plötsligt en lösning.

30 år av planering

Redan 1871 hade tankarna förts så långt att den första koncessionen för en järnväg till Nynäshamn beviljades. Förslaget till bansträckning hade emellertid gjorts tio år tidigare. Meningen var att banan skulle dras över Västerhaninge och anslutas till stambanan vid Flemingsberg. De behövliga pengarna för att starta fanns dock inte.

De ryska intressena var emellertid starka och en ny ägargrupp med ryska pengar tog över. Banan stakades ut och det gick så långt som till en högtidlig byggstart, där de ryska potentaterna grävde några spadtag. Mer blev det inte denna gång.

Frågan låg sedan i träda fram till 1891, då en ny bansträckning stakades ut. Nu siktade man direkt på Stockholm med ändstation vid Sickla, söder om Hammarby sjö. Det gick emellertid inte att lösa fortsättningen in mot Stockholm och därmed föll frågan igen.

Ett nytt Saltsjöbaden?

Att järnvägen till slut blev verklighet berodde i hög grad på en enda person. Professor Hjalmar Sjögren köpte Nynäs och bestämde sig för att åstadkomma Stockholms nya bad- och rekreationscentrum. För detta fordrades en järnväg och därmed blev det.

1897 förelåg ett färdigt förslag med bansträckning till södra Hammarby, öster om nuvarande Gullmarsplan. Tanken var att banan skulle fortsätta på en bank över Hammarby sjö och följa Katarinavägen till Södra station. I Nynäshamn hade tidigare förslag följt den nuvarande Nynäsvägen ned till hamnen, men Sjögren ville ha järnväg till sin badort i södra delen och därför uppkom den underliga båge som järnvägen fortfarande följer.

Professor Sjögren skaffade också fram de två miljoner kronor som erfordrades - ett enormt

belopp på den tiden. Bland annat tecknade Ösmo socken aktier för 100 000 kronor.

Stockholms stad gick emellertid inte med på den föreslagna bansträckningen. Flera andra förslag utarbetades, bland annat till Liljeholmen, men till slut blev det Älvsjö som slutpunkt.

Arbetet inleddes, men ganska snart visade det sig att kostnaderna underskattats. Ösmo socken tecknade en lånegaranti och projektet kunde fullföljas. Invigningen skedde den 28 december 1901.

Därmed var problemen dock inte ur världen. Många arbeten hade inte fullföljts på grund av pengarbrist och driftförlusterna de första åren blev stora. 1905 stod järnvägsbolaget inför likvidation men nya ägare tog över. För Ösmo socken betydde åtagandena stora problem ännu 30 år framåt i tiden.

Redan tidigt hade det funnits tankar om att kombinera båttrafiken till Gotland med järnvägen. Efter många turer började en regelbunden trafik från Nynäshamn först 1906.

De första åren gick järnvägen från stationen längs nuvarande Järnvägsgatan bort mot Estö-kiosken. Därefter byggdes en järnvägsbank tvärs över den lilla havsviken söder om stationen och Svandammen uppstod.

Järnvägens ursprungliga sträckning: på "fel" sida av Svandammen.

Samhällsbygge från grunden

Professor Sjögren hade en klar uppfattning om det samhälle han skulle skapa av godsets södra jordbruksmarker. I norr skulle det bli plats för industrier och mot hamnen sedan handel och bostäder. Längst i söder skulle en villastad med havsbad och hotell byggas.

Den gamla körvägen från Nynäs över Backlura och ned till Sand vid hamnen blev utgångspunkten. Den förlängdes söderut längs nuvarande järnvägsgatan. Aktiebolaget Nynäs Villastad bildades 1899, köpte 2 200 tunnland mark av Sjögren och grep sig genast verket an.

Det stora badhotellet var först tänkt att ligga på Oskarshöjd men flyttades ut på Trehörningen. Det stod klart 1905 och erbjöd hälsosamma bad och

vattenkurer. Runt omkring det började villastaden växa.

Det optimistiska byggandet måste ha gjort Nynäshamn till ett slags Klondyke med mängder av byggnads- och anläggningsarbetare. Den enda industrin under de första åren var Schaumanns Centralspårväxlare, som låg ungefär vid Nynäsgården och hade eget stickspår ned till Kullsta (Nynäs Gårds) station. Fabriken brann ned efter ett par år och återuppbyggdes inte.

De tidigaste industrierna var i övrigt en konstsmidesverkstad (1902-1910) som låg på nuvarande Telehusets tomt, Holmers mekaniska verkstad 1904 (tegelbyggnaden vid Nynäs Petroleums grindar) och en tändsticksfabrik samma år (på nämndhusets nuvarande parkeringsplats).

"Då vi nu alla äro samlade"

Uppbyggnaden av det nya Nynäshamn var en av förutsättningarna för arbetarrörelsens intåg i Nynäshamn. Den andra var givetvis de politiska strömningarna i landet.

1881 hade skraddaren August Palm återkommit till Sverige efter en lång tids arbete utomlands. Med sig i bagaget hade han de socialistiska idéerna, som han presenterade vid ett föredrag i Malmö den 6 november. Året därefter bildade han Malmö allmänna svenska arbetareförening och började ge ut tidningen Folkviljan.

1884 flyttade August Palm till Stockholm. Där kom han bland annat i kontakt med Hjalmar Branting. Tidningen Socialdemokraten startades året därefter. 1889 bildades Socialdemokratiska arbetarpartiet av fackföreningar och lokala politiska organisationer. Hjalmar Branting blev den förste ordföranden. Året därefter firades 1 maj för första gången.

1896 blev Branting den förste socialdemokraten i riksdagen. Under de följande åren fick han sällskap av ytterligare några. Under tiden hade också LO bildats 1898.

Arbetarekommunens bildande

Utgångspunkten för arbetarekommunen i Nynäshamn var diskussionsklubben "Nytta och nöje", som bildades 1903 av en grupp byggnadssnickare och hantverkare. Klubben hann på ett par år åstadkomma stora förändringar. En sjukkasse startades 1904. Fackföreningar bildades för träarbetare och grovarbetare.

Redan 1903 arrangerades Nynäshamns första 1-maj-demonstration. Genom förstärkning av ett par hundra flottister från fartyg i hamnen nådde man nästan 1 000 deltagare!

Till gjuteriet vid Holmers verkstäder kom 1905 en grupp arbetare från Tumba som redan var vana vid fackligt och politiskt arbete. En fackförening inom järn- och metallarbetareförbundet bildades. Gjutarna hade också med sig de kooperativa idéer som så småningom ledde till en konsumtionsförening.

Holmers verkstad hade dock redan tidigare bidragit till arbetarrörelsens fotfäste i Nynäshamn. Till

bygget kom nämligen snickaren S. J. Karlsson, som sedan blev den ledande i organisationsarbetet och framträdande politiker i 20 år.

Våren 1905 anordnade diskussionsklubben ett möte vid Gökudden (söder om korsningen Mörbyvägen-Frejgatan). LO-kassören Ernst Söderberg var inbjuden som talare. Den 24 maj kallade sedan träarbetarna till ett sammanträde. I protokollet står följande:

"Mötet öppnades av S. J. Karlsson, vilken i ett anförande redogjorde för träarbetarnas beslut om inbjudande för bildande av en arbetarekommun samt framhöll de skäl, som talade för bildande av en dylik förening."

Skälen var tydligen goda, för mötet enades om att alla närvarande fackföreningar (träarbetarna, grov och fabriks, järn och metall, gjutarna och järnvägsmännen) skulle ha omröstning bland medlemmarna om att bilda en arbetarekommun.

Den 8 juni hade man röstat klart. Vid ett möte föreslog metallarbetaren C. J. Dahlström att en arbetarekommun skulle bildas. Tidpunkten var rätt vald, tyckte han, "då vi alla äro samlade". Det blev ett enhälligt beslut av de 36 närvarande, som representerade de nämnda fackföreningarna utom järnvägsmännen.

S.J. Karlsson valdes som den förste ordföranden. Övriga ledamöter i den första styrelsen var C. J. Dahlström, gjutaren J. Stigberg, E. Johansson och Oskar Borg. Medlemsantalet vid starten var 60.

De första insatserna

1906 arrangerade arbetarekommunen sin första 1-maj-demonstration. Marschvägen finns bevarad i handlingarna: samling vid stationen och sedan Järnvägsgatan - Frejgatan -Mörbyvägen - Skolgatan och Nynäsvägen ned till lokstallarna, där mötet hölls.

Arbetarekommunens första lokal låg vid Lövlundsvägen, mitt emot det nya posthuset. När en Folkets Park byggdes 1908 på den plats där gamla Folkets Hus nu står, flyttades mötena till dess paviljong.

Redan i januari 1906 behandlade arbetarekommunen ett förslag om att bilda en konsumtionsförening men i brist på lokal fick frågan vila till april, då föreningen kom till stånd. Strax efteråt inrättades ett bibliotek, som efter fem år skänktes till den nybildade köpingen. Även Folkets Hus-föreningen bildades samma år.

Socialdemokratin till rodret

Det nya samhället växte så sakteliga och de få industrierna blev fler. 1906 tillkom både en snickerifabrik och skofabriken Standard (på Teli nuvarande område). Ett glasbruk för buteljillverkning etablerades något år senare en bit innanför dagens oljehamn vid Brunnsviks Holme. Det ersattes efter några år av Baltiska glasbruket som drevs ända till 1929.

Tidigt på plats var också Svensk-Amerikanska Petroleum AB som från 1907 till 1916 hade en tunnbindarverkstad i "Glasullen".

Det första byggandet

Under den senaste delen av 1800-talet hade torpen i Nynäshamn fått sällskap av ett fåtal sommarställen. Ute på Bedarön residerade den Sohlmanska familjen sedan 1875. Via (vid Nynäsvägen norr om Hamngatans utfart, nu borta) och "Skogshyddan" vid Lövlundsvägen i höjd med nuvarande Skogagatan (omkring 1905).

Skeppargatan tillkom under 1880-talet. Professor Sjögren hade sin jaktpaviljong på hotellets tomt.

I samband med järnvägsbyggandet tillkom "Futten", den gula byggnaden mitt emot järnvägsstationen, som matsal och sedermera även handelsbod för rallarna.

Jaktpaviljongen blev bostad för ingenjörerna och byggdes sedan om till järnvägshotell. Det första riktiga hotellet, byggt 1901, var annars Hotell Södertörn (nuvarande Studiegården), som emellertid blev blindhem redan 1906. Det var för övrigt i detta hus som diskussionsklubbens första möte hölls 1903.

Till de tidiga byggena hörde också Guldbrollopsminnet (Hamnvikshemmet), skänkt av Oscar II som hem för tuberkulösa barn. Alldeles bredvid (Måsen) byggdes 1907 en bostad för Villabolagets kamrer.

De allra första "vanliga" bostäderna byggdes vid Frejgatan (då Gokvägen) 1899 för villabolagets arbetare. De heter för övrigt fortfarande "Bostäderna" i folkmun. Centralgatan anlades ungefär samtidigt som affärsgata och fick de första åren ett halvdussin byggnader som nu alla är borta.

Flera av Trehörningens stora hus tillkom också under det första årtiondet, liksom Järnvägsgatan 12 (då pensionat) och före detta pastorexpeditionen, Centralgatan 3. Hotell Hagman vid Floravägen, sedermera kontor för järnvägen och olika Johnson-företag, byggdes 1908-1910.

Ett nytt bostadsprojekt blev det 1907, när åtta hus med vardera åtta enrumslägenheter ("Skomakarstan") byggdes ovanför Kullstaplan som arbetarbostäder åt skofabriken. Det sista av dessa revs 1977. En liknande grupp tillkom också 1907 vid Skolgatan (kv Brage).

Konsumföreningen höll de första åren till i en källarlokal men flyttade 1908 till "Templarhuset", som senare blev biografen "Vickan" vid Skolgatan-Centralgatan. Redan året efter öppnades en filial i Via och 1913 ännu en vid Kullsta.

Fram till 1904 hade skolgången skett i Kullsta byskola (senare Betania, vid Backluravägens infart), som naturligtvis inte kunde ta hand om "invandrarbarnen". Under några år fick man klara sig med olika provisorier, bland annat Sandhamnsstugan vid Hamnviksvägen. 1904 kunde emellertid ett nytt bygge påbörjas: den första Via-skolan.

Spänningar mellan industriort och landsbygd

Näringsutvecklingen och tätortsbildningen innebar naturligtvis andra problem än dem som dominerade landskommunen. Som utpräglad jordbrukskommun styrdes Ösmo av de stora gårdarna. Fabian Löwen på Djursnäs var kommunalnämndens ordförande i 24 år i slutet av 1800-talet. Han efterträddes av Fritiof Trotz, arrendator på Hammersta - en storväxt och dominerande herre.

I kommunalnämnden satt 1902 professorn och godsägaren på Nynäs, Hj Sjögren, fyra arrendatorer (på Eknäs, Hammersta, Valsjö och Älby), inspektorn på Djursnäs, befallningsmannen på Vansta, lantbrukare från Källberga och Jursta, församlingens komminister och ytterligare en person som inte någonstans fått sitt yrke angivet.

Den snabbt framväxande tätorten Nynäshamn fick sin första representant i kommunalnämnden 1903, då ingenjör Nyqvist vid Nynäshamns Villastad AB invaldes. Inför kommunalstämman 1906 hade Nynäshamn nått 800 invånare och det fanns många som menade att jordbrukets dominans måste brytas. Den unga arbetarekommunen sökte samarbete med tätortens fastighetsägare för att åstadkomma en bättre representation.

Resultatet torde ha kommit som en chock för de myndiga storbönderna. Plötsligt blev det fyra nynäshamnsbor i kommunalnämnden. En av dem var den socialdemokratiska snickaren S.J. Karlsson och de övriga var en direktör, en skohandlare och en kassör. Arbetarekommunen fick också en representant i fattigvårdsstyrelsen, C.A. Andersson, "Gjutar-Anders".

En tystad majoritet

Arbetsrepresentationen måste ses mot bakgrund av dåtidens vals-system. I landskommunerna gällde att varje myndig man och kvinna hade rösträtt om de betalade skatt eller brukade jord och dessutom inte stod i skuld till stat eller kommun. De praktiska begränsningarna utestängde emellertid flertalet från rösträtt och därmed valbarhet. Skatteplikt inträdde nämligen vid en inkomst som låg långt över de flesta egendomslösas.

Den verkliga kommunala rösträtten var på detta vis begränsad till omkring en tiondel av befolkningen. Eftersom antalet röster varierade med skatteplikten och även företag hade rösträtt, var det verkliga inflytandet i flertalet landskommuner ännu mer koncentrerat. I 54 av landets socknar var det t ex 1871 en enda person som hade majoritet!

Många med tillräckliga men låga inkomster hade också skatteskulder. Som exempel kan nämnas att Ösmo landskommun år 1906 hade 600 röstberättigade av ca 2 500 invånare. Av dessa röstberättigade föll 230 för regeln om "oguldna kommunalutskylder"!

Först 1898 gjordes någon förändring i rösträttsbestämmelserna. Då beslutade riksdagen att ingen fick ha mer än 5 000 (!) röster eller mer än en tiondel av röstetalet på kommunalstämman. Socialdemokraternas samarbete med fastighetsägarna 1906 låter litet lustigt för oss men var då den enda chansen att få någon insyn.

Ökat inflytande

Svårigheten för arbetargrupperna att göra sig gällande illustreras av valet 1909 till det nyinrättade fullmäktige. Tre olika kandidatlistor lades fram. En av dem fick 22 295 röster av 24 röstande (dvs nästan 1 000 röster per röstande) och den andra 19 109 röster av 34 röstande (genomsnitt 562). S. J. Karlssons socialdemokratiska lista samlade bara 1 707 röster av 14 röstande (122).

En annan illustration finns i arbetarekommunens protokoll samma år, då valet till kommunalnämnden behandlades. S. J. Karlsson berättade om förhandlingarna i kommunalnämnden, där han framhållit "att om arbetarepartiet ej får fler platser inom nämnden än dem som blivit erbjudna skulle ingen åtaga sig kandidatur".

Mer än fyra arbetarföreträdare blev dock inte valda. En anledning till detta torde ha varit storstrejken samma år, som genomgående spred missmod i arbetarrörelsen. I Nynäshamn deltog sammanlagt 303 arbetare i strejken.

1909 gjordes en ny förändring i vals-systemet genom att en 40-gradig rösträttskala infördes. Under tiden hade också glasbruket och skofabriken ökat arbetarstammen. 1910 besatte socialdemokraterna därför 10 platser av 30 i Ösmo fullmäktige. Detta år bildades också den socialdemokratiska kvinnoklubben.

En viktig anledning till att arbetarrörelsen så snabbt växte sig stark i Nynäshamn var nog arbetsgivarnas välvilliga inställning till fackligt och politiskt arbete. Under och efter de stora strejkerna kom därför "svartlistade" arbetare till orten, som var en av de få där de kunde få jobb.

Vid glasbruket anställdes t ex 1910 en hel grupp av arbetare från Surte, som fått sparken därifrån på grund av medverkan i storstrejken. En av dem, A. M. Sandström, ung och radikal, blev efter några år arbetarekommunens ordförande och kom senare att spela en viktig roll vid arbetarekommunens sprängning.

Nynäshamn kastar loss

Kommunallagarna hade skilda regler för landskommuner, köpingar, municipalsamhällen och städer. I Nynäshamn uppstod snart ett intresse av att bryta sig lös från Ösmo och bli köping. Landshövdingen tog intryck av opinionen och begärde 1910 att kommunalstämma skulle hållas

för att uttala sig om att Nynäshamn skildes ut som municipalsamhälle.

En enig kommunalstämma sade nej till municipalsamhälle men ja till köping. Därefter tillsattes en kommitté för att göra "bodelningen". Av de fem företrädarna för Nynäshamn var två socialdemokrater: C. A. Andersson och S. J. Karlsson.

Kommittén arbetade på kort tid fram ett förslag hur tillgångar och förpliktelser skulle fördelas. Bortsett från litet oenighet om kostnadsfördelningen kunde parterna snabbt enas och Nynäshamn blev köping från den 1 januari 1911.

Det stora genombrottet

Åren närmast efter köpingsbildningen innebar ett genombrott i flera avseenden. Vid kommunindelningen hade köpingen bara 1 511 invånare mot landskommunens 2 163.

Holmers verkstad var som mest uppe i 110 anställda men drabbades av en del manipulationer bakom ägarens rygg. Den inköptes 1911 av Stathmos, som tillverkade vågar men också övertog Holmers tillverkning av sågverksmaskiner. Stathmos-fabriken gjorde Nynäshamn känd som industriort, även om den lades ned redan 1918, då den följdes av Nobel-Diesel som tillverkade råolja- och dieselmotorer.

Det stora industriella genombrottet kom med televerkstädernas inflyttning. Televerkets verkstäder låg på Söder i Stockholm och var trångbudda. De stora ytor som behövdes var inte lätta att ordna i huvudstaden, där markpriserna var höga. Därför undersöktes möjligheterna att flytta.

Konkurrensen stod mellan Nyköping, Nynäshamn och Södertälje. Tillgången på bra belägen mark var bäst i Nynäshamn och 1911 fattade riksdagen sitt beslut. Det fanns dock ett starkt motstånd. En av de negativt sinnade var Hjalmar Branting, som ansåg att Nynäshamn var alltför primitivt för att ge bra förhållanden för de anställda.

Verkstäderna med drygt 400 anställda flyttade till Nynäshamn 1913. I ett slag ökade befolkningen med omkring 1 000 till 2900 invånare. Därmed kom också ett stort tillskott av arbetarväljare, vilket ledde till socialdemokratisk majoritet i kommunalfullmäktige från och med 1915.

Året 1915 förtjänar att bli ihågkommet också av en annan anledning: då invigdes Folkets Hus efter ett par år av förtvivlade ansträngningar att skaffa fram erforderliga pengar. Invigningen gjordes av Hjalmar Branting, som hade anknytning till orten, eftersom han tillbringat flera somrar i Skogshyddan.

Efter beslutet om Televerkstaden blev det fart på byggandet i Nynäshamn. Då tillkom husen längst upp på Centralgatan och Vikingavägen samt flera större hus för bostäder och affärer nere i centrum. Av de senare finns två kvar: hörnhuset vid Floravägen-Centralgatan och Fredsgatan 3. På kort tid hade televerkets fastighetsinnehav nått ett 80-tal.

Som en kuriositet kan också nämnas att den första stadsplanen fastställdes 1915 och att det fortfarande finns delar av den som gäller.

Markant skillnad mellan köpingen och socknarna

I landsbygdsocknarna Ösmo och Sorunda hade arbetarrörelsen inte lika lätt att etablera sig. Lantarbetarnas anställningsförhållandena var inte sådana att de underlättade fackligt och politiskt arbete.

Så tidigt som 1905 fanns det avdelningar av lantarbetareförbundet vid både Hammersta och Nynäs. De arbetade dock i stark motvind och var försiktiga med det politiska agerandet. 1908 bildades i Nynäshamn en kommitté för att agitera bland lantarbetarna i Ösmo. Barberaren Josef Haag utsågs till kringresande talare men hade inte någon större framgång.

Omkring 1915 fanns det också en arbetarekommun i Sorunda, men den tycks ha blivit kortlivad. Något lantarbetarfack blev det inte i socknen förrän 1937. Sorunda konsumtionsförening bildades däremot redan 1915 vid ett möte i Fagerviks skola. Först drev man en provisorisk butik, men redan 1918 byggdes affären i Grödbý.

I Ösmo blev konsumtionsföreningen först på plan. Den startade 1917, sedan de kooperativa idéerna varit på tapeten i några år dessförinnan. Året efter bildades Ösmo arbetares diskussionsklubb med den nyinflyttade linjearbetaren Hugo Willdén som den drivande kraften. Klubben hade från början en socialdemokratisk inriktning men det dröjde ändå till 1923 innan den omvandlades till en arbetarekommun.

1918 antog riksdagen nya vallagar, som gjorde rösträtten lika och allmän. Inför valet 1920 satsade socialdemokraterna på att mobilisera arbetargrupperna. Riksdagsmannen och lantbrukaren Allan Andersson från Tungelsta höll ett flertal möten i Ösmo och Sorunda. Han lyckades få till stånd två arbetarekommuner i Sorunda: en för norra och en för södra delen. Den förra hade vid starten hela 140 medlemmar! I första styrelsen för den södra satt "Helga i Johannedal", sedermera bättre känd som Moa Martinsson. Året därpå bildades en Folkets Hus-förening.

Ösmo arbetarekommun bildades i februari 1923 vid ett möte, där landstingsman C. A. Karlsson från Nynäshamn var talare. Den nya organisationen hade vid starten 40 medlemmar och snickaren Emil Andersson i Sittesta blev den förste ordföranden.

Partisprängningen

Fram till 1917 fanns det bara ett arbetareparti i Sverige. Där inrymdes både revolutionära och mer parlamentariskt inriktade. Vid flera tillfällen hade partiets kurs vållat hårda diskussioner. Särskilt ungdomsförbundet var vänsterinriktat och vid några tillfällen hade alltför revolutionära ungdomsförbundare, t ex Hinke Bergegren, uteslutits ur partiet.

Krigsåren 1914-1918 ställde det svenska samhället på hårda prov. Rösträttsdebatten skapade starka motsättningar. Krispolitiken med varubrist och dåligt fungerande ransonering orsakade på flera håll rena hungerkravaller. Den ena regeringen avlöste den andra.

I rösträttsfrågan arbetade socialdemokraterna tillsammans med det liberala partiet och när detta kom i regeringsställning 1914 var det naturligt att inbjuda socialdemokraterna att ingå i regeringen. Vänsterriktningen inom socialdemokratin ville inte att partiet skulle utgöra minoritet i en krisregering och motsättningarna skärptes. Fejden kallades "striden om guldbyxorna": arbetarnas företrädare skulle inte ta på sig överklassens kläder.

"Ärlig demokrati"

Stridigheterna gick naturligtvis inte spårlöst förbi den stora arbetarekommunen i Nynäshamn. Vid ett möte diskuterades regeringsfrågan. Styrelsen hade vänstermajoritet och dess förslag formulerades av arbetarekommunens ordförande, A. M. Sandström:

"Nynäshamns arbetarekommun, som behandlat frågan om vårt partis ställning till regeringsproblemet, uttalar sig härmed mot partiets övertagande av regeringsbestyret. Vi kunna ej anse, att det nuvarande läget är sådant, att en dylik förpliktelse förefinnes, allrahelst som den parlamentariska grundval saknas, som är nödvändig för att föra en positiv socialdemokratisk politik. Erbjudna löften av liberalerna kunna vi inte lita på.

Ett samgående med detta parti i en vänsterregering skulle otvivelaktigt ha till följd, att det skadar det förtroende vårt parti vunnit vid höstens val. Vi önska upprättandet av en ärlig demokrati och inte en förfuskad sådan, som leder till ofärd och upplösning."

Högerriktningen anfördes av S. J. Karlsson, vars förslag var följande:

"Mötet uttalar sitt förtroende för partistyrelsen och förväntar att partiet, sedan det nu efter att i många år ha kämpat för ökat inflytande åt arbetareklassen, blivit 2:dra kammarens största parti, utnyttjar den politiska situationen och under förutsättning att efter underhandlingar med det andra vänsterpartiet en bärande grund för samverkande kan uppnås - som en konsekvens av den inträffade maktförskjutningen - övertager regeringsansvaret om partiet därtill blir uppfordrat."

Mötet gick med stor majoritet på Sandströms linje.

Majoritetens uttåg

Nya drabbningar uppstod 1916 i flera frågor där de båda riktningarna inte kunde komma överens. Kulmen nåddes 1917 när det bildades en liberal samlingsregering, där även socialdemokraterna för första gången ingick med fyra ledamöter. En hård kritik från vänstern slutade med att partikongressen samma år beslutade avstänga en stor vänstergrupp.

När frågan diskuterades i arbetarekommunen, antogs med rösterna 86-38 ett skarpt uttalande till förmån för vänsteroppositionen. Till styrelsen valdes enbart vänsterfolk.

Den nya styrelsen skyndade sig att agera. Vid nästa möte förelåg ett förslag om att arbetarekommunen skulle utträda ur det socialdemokratiska partiet. Efter diskussion enades man i stället om att vänstergruppen självmant skulle gå. Det gjorde den också och bildade därefter i en annan lokal en vänstersocialistisk arbetarekommun. S. J. Karlsson valdes att återta ordförandeklubban i den gamla.

Situationen har sedermera visat sig unik. Nynäshamns arbetarekommun var den enda i landet där konflikten löstes fredligt och där båda parter lugnt gick åt varsitt håll.

Nybyggarland blev brukssamhälle

De sista åren av 1910-talet hade varit påfrestande för den nya arbetarmajoriteten i Nynäshamn. Partisprängningen tog givetvis mycken kraft, men också första världskrigets svårigheter med livsmedelsförsörjningen skapade stora problem. Det gick dock inte så långt i Nynäshamn som på många andra orter, där formliga upplopp blev följden av matbristen.

En av grundstenarna för den nya köpingen hade badortstanken varit. Ett väsentligt bidrag till den var olympiaden i Stockholm 1912, då seglingstävlingarna förlades till Nynäshamn. Därmed anlades Strandvägen, som alltsedan dess varit en av ortens stora tillgångar. Ett annat resultat var Strand Restaurang på den första höjdpaltån längs vägen. Den revs omkring 1970 efter att ha varit oanvänd i många år.

Turistorten gick emellertid i graven redan 1918, då havsbadets anläggningar blivit olönsamma. Världskriget var inte någon bra bakgrund till glättigt badortsliv! Pensionsstyrelsen tog över och förvandlade området till sjukhus och rehabiliteringshem.

Industriell tillväxt

Under mellankrigsåren blev det i stället industriorten som växte fram.

Televerkstäderna fick en snabb expansion som följde av telenätets ökade betydelse. De 400 anställda vid utflyttningen hade 1928 blivit nära 800. Ännu en rusch i början av 1930-talet gav till resultat att ca 1150 av köpingens 4200 invånare år 1935 arbetade vid televerkstaden! Tar man också med makar och barn i beräkningen, är det knappast någon överdrift att påstå att Nynäshamn helt dominerades av en enda arbetsplats.

Även den nödvändiga svarvningen av smådetaljer var arbetsintensiv.

Televerket var dock vid det laget inte alldeles ensamt på arenan. Flertalet tidiga industrietableringar hade dock blivit kortvariga. En bra illustration till detta var de byggnader vid Hamngatans östra ände som numera kallas "Glasullen". Där påbörjades omkring 1910 en import av fotogen från USA. Bränslet förpackades i trätunnor, som tillverkades på platsen, och såldes vidare. Konkurrensen från elektriciteten blev

emellertid för svår och verksamheten lades ner 1921.

Därefter användes lokalerna för en plywoodfabrik i några år. Denna följdes av en fabrik för fiskkonserver och slutligen glasullstillverkning innan byggnadens industriella saga var slut 1936.

Generalkonsul Axel Johnson hade köpt upp alla tänkbara marker kring Nynäshamn under 1910-talet. Hans tanke var att skaffa ett framtida område för koncernens industri och forskning. Inköpet av villabolaget 1917 gav Johnson-koncernen närmast totalt inflytande över köpingen och dess närmaste omgivningar.

Redan på 1910-talet hade olika petroleumprodukter varit aktuella i Nynäshamn. Flera försök med import och omlastning blev dock kortvariga. När den stora Johnson-koncernen blandade sig i leken kom situationen att bli en annan.

Bakgrunden till alltsammans var bilens intåg. På 1920-talet kom den första ruschen. Det svenska vägnätet var emellertid inte alls anpassat till det nya transportmedlet. Som ett exempel kan nämnas att vägen från nuvarande Tallbackaskolan i Ösmo, söderut till Nynäshamn, var helt avstängd för biltrafik ända fram till 1921!

I USA hade asfalt börjat användas som vägbeläggning. Generalkonsuln såg de stora möjligheterna och skaffade sig den svenska agenturen. Efter fleråriga förhandlingar om patent och koncession beslutade man att starta en svensk tillverkning i februari 1928. I våldsamt takt byggdes en ny fabrik i Nynäshamn. Redan i oktober anlände den första lasten av råolja och i december startades produktionen med 25 anställda. Den första asfaltbelagda vägen byggdes strax efter årsskiftet.

Ökad spänning mellan köping och landsbygd

Nynäshamn hade på ett 30-tal år tagit steget från "vildmark" till ett brukssamhälle med 4000 invånare. Industrins tillväxt skapade en stor och välorganiserad arbetarstam, som dominerade köpingens politiska liv. Helt annorlunda var situationen i de omgivande socknarna Sorunda och Ösmo.

Både Sorunda och Ösmo var utpräglade jordbrukssocknar. Visserligen var många lantarbetare sysselsatta inom dåtidens personalintensiva jordbruk, men villkoren var knappast sådana att de uppmuntrade facklig och politisk verksamhet. Det förhärskande statsystemet innebar att lönen huvudsakligen gavs i natura: bostad och livsmedel. En uppsägning innebar att familjen stod på bar backe. När sedan varje form av motsättning var en godkänd anledning till uppsägning, är det inte att undra på att utvecklingen gick sakta.

I Sorunda dominerade de mindre familj jordbruken. Motsättningarna var där inte så stora, men i stället var lantarbetarna geografiskt splittrade. Det politiska inflytandet dröjde därför länge.

Ösmo hade däremot övervägande stora gods, där lantarbetarna - om än försiktigt - kunde agera tillsammans. Därtill kom att många av industriarbetarna i Nynäshamn bodde utanför köpingen, i Ösmo landskommun.

Redan 1919 - vid ett kompletteringsval direkt efter rösträttsreformen - fick sålunda Ösmo kommunalfullmäktige ett markant inslag av arbetarföreträdare: 9 av de 25 ledamöterna. Två år senare trädde den förste arbetaren in i kommunalnämnden.

Det dröjde emellertid länge innan arbetarrörelsen stod på egna ben. En arbetarekommun bildades först 1923. Året innan arrangerade Ösmo arbetares diskussionsklubb en gemensam aktion mellan arbetare och småbrukare m fl. Detta ledde till en gemensam lista över alla partigränser, vilket gav "småfolket" 13 platser av kommunalfullmäktiges 25. I 1926 års val förekom likaså bara en valsedel i Ösmo, den gången med 11 arbetarrepresentanter.

1930 års val var det första med egentliga partival. Två grupper gick fram under beteckningen "Arbetarepartiet" - dels en socialdemokratisk och dels en vänstersocialistisk. Tillsammans fick man en majoritet på 14 av de 25 mandat. Två år senare blev det arbetarmajoritet även i kommunalnämnden.

Någon industriell utveckling att tala om blev det inte i landskommunerna under mellankrigstiden. Vid Hammersta i Ösmo drevs ett litet tegelbruk. 1934 tillkom ostmejeriet vid Valla. I Sorunda blev cementgjuteriet den första moderna industrin 1940.

Bostadseländet

Redan från Nynäshamns första år stod bostadsfrågorna i centrum. För hantverkare och köpmän var idén om villastaden utmärkt. De fick möjlighet till stora och centralt belägna villor. För industriarbetarna var det sämre beställt. Visserligen byggdes en del arbetarbostäder, först "skomakarstan" norr om Kullstaplan och sedan televerkshusen i nära anslutning till dessa. Flertalet var dock hänvisade till stora, tätbefolkade och bristfälliga hus som "Rackarbacken", öster om Telegrafgatan och numera rivet.

Redan 1915 bildades en hyresgästförening på grund av televerksbostädernas dåliga standard. Särskilt underhållet, som sköttes av villabolaget, var eländigt. På ett tidigt stadium tog den nya föreningen kontakt med HSB för att få en HSB-förening etablerad i Nynäshamn.

Inte heller HSB hade emellertid lätt att ta sig in i brukssamhället, där marken låg i Johnson-koncernens händer. Visserligen bildades en HSB-förening 1929, men det dröjde nästan tio år innan det blivit något resultat. Den första tomten i kvarteret Grankotten köptes 1937 och huset stod klart året därefter.

Under tiden 1915-1935 förekom upprepade hyresstrejker. Dessa hade dock begränsad framgång, eftersom också bostadsbristen var stor. Mot den bakgrunden var det inte underligt att en allt större del av arbetarbefolkningen sökte sig utanför köpingsgränsen: till Hacktorp, Rappsta, Nicksta och Sandtorp. Där uppstod en ganska okontrollerad randbebyggelse med bristfälliga vatten- och avloppsförhållanden.

Motsättningar mellan de styrande i Nynäshamn och Ösmo gjorde inte problemen mindre. I Ösmo menade man, naturligt nog, att Nynäshamn hade ett delansvar för de nya bostadsområdena. I Nynäshamn var det mångas mening att områdena skulle överföras till köpingen, vilket däremot inte var populärt i Ösmo.

En bidragande orsak till bostadsproblemen var säkerligen industriledarnas och byggmästarnas starka inflytande över byggandet. Inte förrän 1935 fick byggnadsnämnden sin förste socialdemokratiska ordförande.

1941 hade bostadskrisen nått en ny höjdpunkt. Bostadsbristen gav fastighetsägarna frihet att handla efter eget gottfinnande, Flera av dem

vägrade exempelvis att ta emot barnfamiljer!
Facket vid oljeraffinaderiet tog därför fram
storsläggan mot de socialdemokratiska
kommunalmännen. Flera av dessa tvingades avgå
och den ökade fackliga representationen drev fram
en kommitté för egnahemsbyggande.

Några nya HSB-hus kom till under 1940-talets
första år och fick sällskap av det första Riksbygget
(Nynäshamnshus nr 1) 1943. De nya vindarna
ledde till en hel serie av nya bostäder (kvarteret
Linnea samt vid Centralgatan och Skolgatan) 1944.
Beslut om en kommunal bostadsstiftelse togs året
därefter.

På väg mot det moderna Nynäshamn

Köpingen blev med tiden tämligen trångbodd. Stora delar ägdes av Johnson-koncernen som inte gärna släppte någonting ifrån sig. Flera anläggningar kom därför till utanför kommungränsen: badplatsen i Nickstaviken, idrottsplatsen Rumba (Nickstahöjden) och vattenverket vid Berga låg alla i Ösmo! Tankar på en utvidgning av köpingen dök naturligtvis upp med jämna mellanrum.

Vatten och avlopp avgjorde utökningen

Den främsta anledningen till att Nynäshamn fick inkorporera randområdena 1943 var emellertid något så triviale som vatten- och avloppsfrågan.

I Sandtorp och Vårdbergstorp, som låg i Ösmo kommun, rådde problem med de sanitära förhållandena. Åratals tvister mellan alla inblandade och berörda ledde så småningom till en halvdan avloppslösning vid mitten av 1930-talet. De boende ställde dock högre krav, dels på vattenledning och dels på avloppsanslutning till Nynäshamn. I Nynäshamn blomrade därmed tanken på en utökning av köpingen upp.

1938 väcktes en motion om inkorporering av randområdena i Nynäshamns fullmäktige. Beslutet blev att VA-frågan och en inkorporering kopplades samman och att förhandlingar skulle inledas på dessa villkor. Flera kritiska röster höjdes dock inom den socialdemokratiska fullmäktigegruppen. Dessa ansåg att man borde hantera frågan smidigare och först diskutera den med de ledande partivännerna i Ösmo. Troligen hade den linjen varit bättre i det långa loppet.

Svåra motsättningar

Några egentliga förhandlingar blev det aldrig. Nynäshamn ställde helt enkelt ultimatum: kommungränsen skulle flyttas från järnvägen - Villagatan till väster om nuvarande Nickstahöjden. Hela Rappsta - Hacktorp skulle också tillföras köpingen. I Ösmo kunde kravet inte accepteras. Det skulle betyda en förlust av 335 invånare, som tillsammans stod för en sjättedel av kommunalskatten.

Som direkt reaktion på svaret begärde Nynäshamn att staten skulle överföra området med tvång. Detta var möjligt enligt en särskild lagstiftning. Det

obekväma ärendet fick vila ett par år, men 1940 tillsattes en utredning. Den föreslog tvångsöverföring - delvis med både partiska och osakliga argument, vilket ytterligare förstärkte bitterheten i Ösmo.

Slutresultatet blev ändå tvångsvis inkorporering 1943. De boende i Sandtorp och Vårdbergstorp som startat processen fick vänta ännu något år på att få sina problem lösta. Och relationerna mellan Nynäshamn och Ösmo var förstörda för många år framåt.

Storvulna planer

Hand i hand med inkorporeringen gick frågan om att göra Nynäshamn till stad. Kommunallagarna gjorde skillnad mellan olika slag av kommuner och städerna hade den största självbestämmanderätten.

Tankarna på expansion och högre status var välutvecklade bland de styrande i Nynäshamn. De beslutade att begära stadsrättigheter - ingalunda obefogat, trots att veteranen S.J. Karlsson tyckte att det närmade sig storhetsvansinne. De 6 000 invånarna borde bli 20 000 innan det var dags att bli stad, menade han.

Hur som helst, Nynäshamn blev stad 1946. Tämligen omgående började de styrande se sig om efter nya expansionsmöjligheter. Ett förslag till nya inkorporeringar upprättades. Nu skulle gränsen dras från Nynäsviken upp till Älrvikens sydspets och sedan rakt österut till Kalvö strömmar.

Det nya förslaget förbättrade knappast relationerna mellan Nynäshamn och Ösmo. Landskommunen upplevde också andra exempel på "storebrors" maktspråk. Det fanns behov av bostadsmark i Ösmo och diskussioner hade påbörjats om att köpa Nibble-området från kyrkan. Ett förslag till köpekontrakt skulle behandlas av församlingen, som fortfarande omfattade båda kommunerna. Ordföranden i kyrkorådet, Anders Månsson från Nynäshamn, lyckades emellertid undvika att ens ta upp förslaget till behandling under nära fem år!

Motsättningarna fick avgörande betydelse för kommunsammanläggningarna 1951. Det fanns olika förslag, varav ett innebar att Nynäshamn, Ösmo och Torö skulle slås samman. Ösmo kommun ställde sig helt på tvären, vilket

resulterade i att bara Ösmo och Torö ingick i den nya kommunen.

Fortfarande bostadsbrist

Insatserna under de sista krigsåren hade ingalunda undanröjt bostadsbristen. Sedan mitten av 1930-talet hade befolkningen ökat från 4000 till 6500 invånare, visserligen delvis på grund av de inkorporerade områdena, men tillskottet var ändå långt större än bostadsproduktionen.

Det stora problemet var tillgången till mark. Johnson-koncernen ville inte gärna släppa sitt inflytande, och när köp diskuterades var villkoren hårda.

En insändare i Morgon-Tidningen 1947 gav nog en rätt god bild av situationen. Skribenten hade tänkt sig söka arbete i "en liten mellansvensk industristad" (lätt identifierad som Nynäshamn), där 6 000 invånare lät sig toppridas av en storfinansiär:

"Bostadsbristen i samhället är förstås svår - och har länge varit så. Men inte blir förhållandena särskilt mycket bättre av att herr industrimagnaten inköpt jordbruken norr och söder om staden och vägrar sälja tomtmarken, så att staden tvingas sträcka ut sig kilometerlångt åt endast två håll."

Det nya stadsfullmäktige uttalade vid åtskilliga tillfällen officiella protester mot koncernens agerande i markfrågorna.

Ny bebyggelse tillkom relativt slumpvis - helt enkelt där det gick att få köpa mark. Heimdal byggdes 1948. Samma år dök tankarna på bostäder på Nickstahöjden upp för första gången. I stället valde man dock 1950 att upprätta stadsplan för Estö och Hamnvik, som man förhandlat om att få köpa sedan 1948. Det stora området skulle i ett slag lösa de akuta problemen genom att ge plats för 3000 invånare.

I valet 1950 var bostadsfrågan den dominerande. Behovet var stort men kostnaderna höga. Särskilt planerna för Estö och Hamnvik hamnade i debattens centrum. De tveksamma rösterna var många: området ansågs för kuperat och bergigt för att kunna bebyggas till rimliga kostnader.

Först 1952 gick Estö-köpet i lås. Byggstarten skedde 1954 och exploateringen avslutades med de s k "20 frågor" 1958.

Heimdal innebar ett bostadspolitiskt nytänkande med punkthus som klättrade i den branta och oförstörda terrängen.

Stiftelsen Hyresbostäder, som bildats 1948, hade 1955 byggt 379 lägenheter. Därtill kom flera HSB-hus och många egnahem. Ändå konstaterade drätselkammarens ordförande, Sven Hedqvist, inför valet 1956 att minst 2300 lägenheter måste byggas under de närmaste fem åren. Detta skulle betyda mer än det dubbla mot vad som idag byggs i hela storkommunen!

Ny storindustri

I sydöstra Sorunda låg de två små gårdarna Marsta och Stora Vika. Där hade de, helt ostörda, legat i ett par århundraden. Långt dessförinnan - fast det visste ingen då - hade området befolkats av en grupp fiskare och jägare under den senare stenåldern. I övrigt hade ingen ägnat området någon större uppmärksamhet.

Vad som däremot sedan länge var bekant var det stråk av kalkhaltiga bergarter som sträckte sig från Trosa och i nordostlig riktning. Redan 1667 drevs ett kalkbrott vid Fällnäs. Bildhuggaren Peter Schultz fick 1683 privilegium på en "marmorgruva" (troligen Karta). Vid Hammersta i Norra Ösmo drevs en kalkugn 1684. Gruvdriften på Karta och Oaxen pågick fram till 1888 och ledde bland annat till ett litet varv för prämbyggen på Koholmen.

Ny fart på tankarna om kalkbrytning blev det under krigsåren. Betongbyggnadstekniken hade vid den tiden utvecklats och alla insåg behovet av byggande efter krigsslutet. Industriföretaget Cementa sökte efter lämpliga platser för brytning och cementtillverkning. En av dessa platser blev Stora Vika.

Inom loppet av ett par år byggdes hela den stora anläggningen med kalkbrott i det östra berget, cementfabrik och utlastningshamn. De 1000 bygg- och anläggningsarbetarna bodde i en tillfällig barackstad, där det enligt lokalpressens berättelser hände både det ena och det andra. Resultatet blev så småningom ett helt samhälle, lustigt nog precis där våra förfäder bott 4000 år tidigare.

Den nya gruppen av industriarbetare efter starten 1946 innebar att Sorundas bönder plötsligt fick en fullvärdig konkurrent om det kommunala inflytandet.

Den svåra sammanjämningen

1960 föreslog Nynäshamn inkorporering av nya områden till Nynäshamn. Nu ville staden att hela Nynäs och dess ägor skulle föras över. I stort sett handlade det om det mest långtgående av de tidigare förslagen.

Ösmo kommun motsatte sig i vanlig ordning förslaget. Stämningen blev knappast bättre av att Nynäshamns förslag till generalplan strax efteråt kom för yttrande till Ösmo kommunalnämnd. Det visade sig då att planen sträckte sig utanför både dåvarande kommungräns och den som skulle gälla om inkorporeringen genomfördes!

Mitt i jordbruksbygden hamnade den nya industrin i Stora Vika.

Nu fattade statsmakterna ändå beslut om inkorporeringen, som betydde att staden nästan fördubblade sin areal.

En ny kommunreform aviserades av regeringen 1963. Förslaget innebar att "kommunblock" skulle bildas för en framtida sammanslagning. Nynäshamn, Sorunda och Ösmo ingick i samma kommunblock. Motståndet var starkt både i Ösmo och Sorunda, men fejden blev starkast mellan Ösmo och Nynäshamn.

Och nog gavs det tjuvnyp, särskilt från Nynäshamns sida. Samarbetsnämnden i kommunblocket fattade exempelvis ett majoritetsbeslut om att avvisa fortsatt villabebyggelse i Ösmo. Nynäshamns stad gick så långt som till att besvära sig hos länsstyrelsen över Ösmo kommuns budget för 1973. Invändningarna gällde tomtförsäljningarna, beslutet att kommunalhuset borde användas som bibliotek samt ett beslut om att låna 1,4 miljoner kronor till simhallen. Något annat än gammalt groll låg väl inte bakom den aktionen - särskilt som inte en krona verkligen lånades utan simhallen byggdes för fonderade pengar.

Den socialdemokratiska partiorganisationen var snabbare än kommunerna. Redan 1972 bildades en ny arbetarekommun av de gamla i Nynäshamn, Sorunda, Stora Vika och Ösmo. Detta visade sig vara ett klokt drag, eftersom många av konflikterna kunde lösas upp inom den nya organisationen.

Vid ett tillfälle var dock brytningen nära. Det var när Nynäshamn hade överklagat Ösmo kommuns budget. I arbetarekommunens verkställande utskott

begärde de båda ledamöterna från Ösmo att överklagandet skulle dras tillbaka. Detta vägrade särskilt en av dem som var bosatta i Nynäshamn. Det gick så långt att de båda ösmoborna packade ihop sina papper, reste sig och tänkte lämna både sammanträdet och arbetarekommunen. Efter övertalning gick det dock att återuppta diskussionerna, som sedan ledde till det begärda återtagandet.

Arbetarekommunens ledning hade under åren 1972-1974 en tung medlaruppgift. På båda sidor av kommungränsen fanns starka känslor och uppladdade motsättningar. Särskilt Rune Bergander och Nils Jansson, ordförande och vice ordförande, visade ett outtröttligt förhandlingskunnande. Ännu när Rune avgick vid årsmötet 1974 var dock spänningarna stora. Valet av ny ordförande skedde med en rösts majoritet!

Konflikterna ebbade dock snart ut. När en ny generation tagit över fanns det inte längre någon grogrund för gammalt groll.

Arbetarrörelsen i samhällets mitt

Under alla år sedan 1915 har Nynäshamn styrts av en socialdemokratisk majoritet. Naturligtvis har det funnits motsättningar, både mellan partier och inom rörelsen. Men på en ort av Nynäshamns typ finns det inte mycket utrymme för långvariga konfrontationer. Avståndet mellan styrande och gräsrotter blir aldrig stort och det blir det inte heller mellan arbetare och företagsledare.

Arbetarekommunens minnesskrift vid 50-årsjubileet 1955 talar med stolthet om "ett märkligt halvsekel. Aldrig förut i historien har så vittomfattande förändringar ägt rum." Både konstaterandet och stoltheten var befogade. Visst hade arbetarrörelsen byggt upp och utvecklat sitt samhälle.

Utan tvivel har Teli genom årtionden varit ett politiskt centrum. Det har funnits de som hävdat att kommunala sammanträden var onödiga; allt avgjordes ju ändå vid kafferasterna på företaget. Även ett sådant förhållande skapar en intressegemenskap: både företagsledning, tjänstemän och arbetare vet vad som behövs och vilka förutsättningar är.

Tiden sedan omkring 1970 har i så måtto inneburit en stor omställning. I det kommunala arbetet - även i arbetarekommunen - har nya grupper dragit in. Redan sammanläggningen med Ösmo och Sorunda

gjorde att maktstrukturen förändrades. Den tredjedel av alla förvärvsarbetande som pendlar ut ur kommunen har också bidragit med andra värderingar än brukssamhällets.

För många har säkert de nya vindarna känts obehagliga. Men det är väl bara så att brukssamhällets tid är över. Aldrig mer lär ett eller ett par företag få en sådan dominans som de haft i Nynäshamn under 60-70 år.

Framtiden började igår

Det som hänt sedan 1950-talet är ännu inte historia. Framför allt ligger det så nära i tiden att många ännu har levande minnesbilder. Ändå är det nog på sin plats att behandla även detta. Inte minst utgör det en förutsättning för morgondagens politik.

Just mot den sistnämnda bakgrunden känns det mer naturligt att ta upp ett antal sakfrågor än att beskriva vad som hänt. Kommunalpolitik står ju ändå mycket nära den faktiska verklighetens vedermödor.

Det mångåriga vattenproblemet

Under 1920- och 1930-talen spelade vatten- och avloppsfrågorna för randbebyggelsen i norra Nynäshamn en viktig roll för kommunalpolitiken. Köpingen löste efterhand vattenfrågan genom vattenverket i Berga 1927 och ett vattentorn på Vaktberget redan 1915.

Med tiden blev dock vattenfrågan kritisk. Ökningen till 7000 invånare vid 1940-talets slut innebar en stor påfrestning. Ett nytt vattentorn byggdes därför 1952.

Efter 1957 års varma och torra sommar blev det en ny kris året därefter. Grundvattnet räckte helt enkelt inte till och en ransonering på 10 procent blev nödvändig. Även detta hade sin grund i motsättningarna mellan Nynäshamn och Ösmo. Staden hade redan 1950 velat lösa sin vattenförsörjning med vatten från Muskan. Där hade också Ösmo intressen och kampen blev långvarig. Inte förrän 1958 hade knutarna lösts upp och en vattendom kom till stånd.

Både tillgången och kvalitén på vattnet har sedan början av 1970-talet varit ett ständigt problem. Många olika lösningar har diskuterats men alla har hittills varit för dyrbara. Under det senaste årets diskussioner om ett industrikombinat har det dock öppnat sig en ny möjlighet: en vattenledning från Stockholm i samma sträckning som hetvattenledningen. Skall detta bli lösningen på ett 60-årigt bekymmer?

Lång kamp för bättre vård

Ett litet epidemisjukhus vid Kullsta, byggt åren innan köpingen bildades, var under många år Nynäshamns enda vårdinrättning. Med 1928 års lag om ålderdomshem följde 1931 den första

Rosengården, som numera är Nynäsårdens huvudbyggnad.

Däremellan hade dock den socialdemokratiska kvinnoklubben tagit ett alldeles eget initiativ. Redan 1926 lyckades man komma över fastighetsbolagets kamrersbostad (numera daghemmet Måsen) och gjorde om den till barn- och mödravårdscentral. Klubben drev sedan anläggningen till 1946, då kommunen tog över och utvecklade den till förlossningshem. Den verksamheten lades ned i början av 1970-talet.

Strax därefter beslutade kommunen att bygga ett eget "socialhus". Detta stod klart 1951 vid Malmtorget och inrymde tandpoliklinik, barn- och mödravårdscentral samt läkarmottagning.

Rosengården kompletterades 1943 med två pensionärshem (sammanlagt 16 lägenheter). Sjukvården var däremot fortfarande ett olöst problem, som blev akut genom ett par tragiska händelser vid raffinaderiet. 1948 exploderade en cistern med stor förödelse men få personskador som följd. Behovet av ett närliggande sjukhus stod dock klart. Än tydligare blev det vid ännu en olyckshändelse 1955, då kokande olja dödade två arbetare. Det ansågs att de kunnat klara sig om ett sjukhus funnits på orten.

Redan 1950 hade kommunen tagit fram ritningar till ett sjukhus och presenterat dem för landstinget. Enighet rådde om att bygget skulle starta 1955 och att en lämplig plats var ute på Trehörningen eller söder om Gröndalsviken. Totalt rörde det sig om 100 platser för kirurgi, långtidsvård och förlossningar.

Något resultat blev det emellertid inte den gången. Inte heller en uppvaktning för socialministern 1961 ledde någonstans. Några år senare blev det dock klart med ett långvårdssjukhus som invigdes 1969.

Efterhand har sjukhuset kompletterats med en allmän läkarmottagning, men alltjämt fordrar de flesta åkommor besök på andra håll. Detta har bland annat framhållits som ett hinder för industrietableringar.

Bättre har utvecklingen inom åldringsvården varit, men där bestämmer ju kommunen själv. Nya

Rosengården stod klar 1970 och har under senare år kompletterats med ökad hemvård. Aktuella för byggstart är dessutom ett 70-tal servicebostäder i centralt läge.

Fritidskommunen nummer ett?

Nynäshamns ambitioner på fritids- och kulturområdet har alltid varit höga. Redan 1940 inköptes det stora och orörda naturområdet Lövhagen, döpt efter en Löfgren som flyttat dit på 1870-talet. Den uttalade avsikten var att skapa ett fritidsområde för de egendomslösa. Promenadvägen runt området, förbi Knappelskär, anlades 1951.

Något tidigare hade Studiegården köpts in för att bli stadsbibliotek. Huset hade ursprungligen byggts som hotell och sedan drivits som blindinstitut under ett par årtionden.

1959 tog staden över idrottsplatsen Rumba, som dittills drivits av idrottsföreningen. Strax därefter byggdes en andra idrottsplats på Estö. Den gamla anläggningen Rumba fick i slutet av 1960-talet ge plats för bostadsområdet Nickstahöjden och i stället påbörjades Kvarnängen, som senare i samverkan mellan kommunen och föreningslivet fått både ishall och tennishall.

Även båtlivet har spelat en viktig roll i Nynäshamn. Många båthamnar och bryggplatser har uppförts i kommunal regi eller med kommunalt stöd.

Ännu en betydelsefull insats gjordes i slutet av 1960-talet, då staden såg till att Käringbodaområdet övergick i landstingets ägo för att bli friluftreservat.

Nynäshamn är en av landets mest föreningstäta kommuner. En starkt bidragande orsak till detta är säkerligen att kommunen genom åren givit generösa föreningsbidrag. Fortfarande är en utveckling av föreningsstödet en återkommande prioritering i valprogrammen.

Nygammalt centrum

1960-talet var det storskaliga byggandets årtionde. Då revs äldre och glesare bebyggelse överallt i landet för att ge plats för "moderna" centrumbildningar. Nynäshamn var ingalunda något undantag.

Eftersom nuvarande centrum ännu kring 1960 hade kvar villastadens karaktär, hade en ny

centrumbildning gradvis uppstått vid Malmtorget och längs Nynäsvägen. 1963-64 genomfördes en medveten "centrumflyttning". De flesta av de äldre husen - bland annat det klassiska "Café 6-an" - röktes undan och ersattes med samma slags affärsbebyggelse i plåt, glas och plast som på de flesta orter.

1965 års generalplan gav uttryck för samma stämningar. Centrala Nynäshamn skulle bestå av affärer, kontor och trafikleder - därutöver föga.

Rivandet tog bort flera gedigna och estetiskt värdefulla hus som med dagens värderingar hade varit fina inslag i stadsbilden. Än värre är att generalplanen också styrde trafik- och bostadsplaneringen under flera år.

När Gröndal var färdigbyggt 1964, kastades blickarna ut mot periferin. Sandhamn inköptes 1966 men kom inte att byggas förrän Nickstahöjden påbörjats. Båda dessa områden ligger långt ifrån centrum men representerar ändå en tredjedel av det allmännyttiga och kooperativa bostadsbeståndet.

Nynäshamns "centrum" vid slutet av 1950-talet: korsningen Centralgatan-Mörbyvägen.

Utglesningen torde ha medverkat till svårigheterna för många specialaffärer i centrum. Även socialt har den sina nackdelar. Att återupprätta staden - med balans mellan lokaler och bostäder, bilar och människor - är därför en viktig, om än onödigt försvårad uppgift för framtiden.

I storstadsområdets utkant

Nynäshamns läge i utkanten av en storstadsregion har många gånger skapat problem. Konkurrensen om arbetstillfällen och samhällsinvesteringar är hård. Den väldokumenterade snedbalansen mellan norr- och söderkommunerna har också varit besvärande.

På 1950- och 1960-talen var planerna för hela länet optimistiska. Stora investeringar skulle göras; exempelvis fanns en ny storflygplats med på programmet. Längre var Jordbro det främsta alternativet, men sedan blev det Arlanda med välkänt resultat för etableringen av företag. Man kan undra hur situationen för Nynäshamn varit om valet i stället hade fallit på Jordbro...

Kommunikationerna har alltid varit en viktig faktor för företags- och befolkningsutvecklingen.

Nynäsbanan var ännu viktigare på 1950-talet än nu. Sven Hedqvist motionerade om ett förstatligande 1956. Han framhöll bland annat banans betydelse för Gotlands-trafiken och industrietableringar i Nynäshamn. Därtill påpekade han det nödvändiga i att ha goda förbindelser med Stockholm och dess stora och varierade arbetsmarknad. Argumenten räckte dock inte för att den gången få gehör i riksdagen.

1966 hade järnvägstrafiken i länet tagits över av SJ. Man föreslog en tågpendel Kungsängen - Västerhaninge, medan persontrafiken till Nynäshamn skulle läggas ned och ersättas med bussar. Starka protester föranledde landstinget att låta SL göra nya planer, nu med en "lillpendel" Västerhaninge -Nynäshamn. Så blev också det slutliga resultatet 1973. Ända fram till 1984 har kommunen sedan kämpat för att åtminstone få 90-minuterstrafik.

1964 skulle Nynäshamns vägproblem lösas. Vägverket hade planer på en fyrfilig motorväg Stockholm - Jordbro och en tvåfilig fortsättning till Nynäshamn. Motorvägen kom till stånd, om än i mindre skala. Upprustningen söderut är däremot lika avlägsen nu som någonsin.

En annan kommunikationsmöjlighet var själva upprinnelsen till Nynäshamn: hamnen. Där har Gotlandstrafiken gradvis förbättrats och en gles färjelinje till Polen tillkommit. I övrigt är det dock inte mycket som har hänt. Ändå har Nynäshamn ovanligt goda inseglingsförhållanden, vilket också är en anledning till den nu aktuella kolhamnen. Hur dess framtid ser ut är det väl ingen som vågar sia om.

Mångåriga skolproblem

Viaskolan var köpingens enda folkskola under många årtionden. En stor ombyggnad blev nödvändig på 1920-talet, men skolan var överfull redan några få år efteråt. Sedan användes olika provisorier ända till dess Svandammskolan stod klar 1952.

Redan 1915 inrättades en yrkesinriktad fortsättningsskola med först ett- och sedan tvååriga kurser. Den ombildades 1927 till kommunal mellanskola och 1945 till samrealskola. En första realskola hade dock startats i privat regi redan 1913 på den plats vid Centralgatan-Lövlundsvägen där Telehuset nu står. Den skolan överlevde dock bara fyra år.

Grundskolereformen i slutet av 1950-talet ställde nya krav på lokaler. Redan 1951 hade en åttonde klass med förberedande yrkesutbildning införts i Nynäshamn. Den utvecklades 1958 till en fullt utbyggd yrkesskola. Det nya högstadiet fick till en början klara sig med provisorier, men 1965 kunde man flytta in i den nybyggda Gröndalsskolan.

De ungdomar som ville studera vidare vid gymnasium måste ända fram till 1970-talet söka sig till andra orter. Givetvis var detta ett stort problem, särskilt sedan grundskolereformen genomförts.

Staden ville redan 1949 bygga ett gymnasium på den tomt där Gröndalsskolan nu finns. Kravet motiverades med industrins behov av arbetskraft och svårigheten att rekrytera personal, när barnens skolgång var så illa tillgodosedd. Något gehör hos skolmyndigheterna fick man dock inte. Elevantalet bedömdes bli för litet.

En ny framstöt gjordes 1959 och nu föreföll möjligheterna bättre. Konkurrenten var Västerhaninge, som ansågs ha ännu mindre underlag. Då blandade sig Österhaninge (Handen) i leken. Nu visade sig den gamla antagonismen mellan Nynäshamn och grannkommunerna åter ge tråkiga resultat. Både Ösmo och Sorunda uttalade sig för Handen, som följaktligen fick den nya skolan.

1961 fick Nynäshamn stöd av länsstyrelsen, som ansåg att staden behövde ett gymnasium med tanke på dess belägenhet och näringsstruktur. Inte heller detta gav något resultat förrän mer än tio år senare, då gymnasiereformen ökat bredden på gymnasieskolorna. 1976 stod nybygget klart, men skolan fick inte full linjetäckning.

Nya krav på industrierna

Under 1930- till 1960-talen var Nynäshamn en stabil industristad med två dominerande företag. Produktionen hölls relativt oförändrad och ökningen var stadig. Cementindustrin i Stora Vika levde sitt eget liv. Någon mer betydande förändring skedde inte, om man bortser från att ett institut för växtforskning och kyllagring tillkom 1942.

En första större förändring inträffade i och med att Ostkustens örlogsbas måste flyttas ut från Skeppsholmen i centrala Stockholm. En utredning 1957 angav Nyköping och Nynäshamn som möjliga alternativ. 1959 förordade en ny utredning Muskö - visserligen utanför de tre kommunerna

men ändå närmare deras tätorter än Haninges. Basen byggdes under större delen av 1960-talet och den definitiva flyttningen skedde 1969.

Den nya stora arbetsplatsen innebar ett uppsving men också problem, särskilt för Ösmo som låg närmast. Under några få år byggdes där omkring 500 lägenheter för örlogsbasens personal. När sedan många av dessa valde att bo kvar i Stockholm med förmånliga resevillkor, uppstod en ekonomisk kris för Stiftelsen Ösmo Bostäder, som tvingades gå i konkurs. En mindre del av bostadsbeståndet övertogs av stiftelsen i Nynäshamn, men merparten gick till privata ägare.

Den allt snabbare tekniska och ekonomiska utvecklingen började skapa strukturkriser vid 1960-talets slut. Gamla produkter och tillverkningsmetoder ersattes av nya. Företag som inte hängit med i utvecklingen slogs obönhörligt ut. På orter med få dominerande företag blev effekterna ofta katastrofala. Sådana kriser drabbade exempelvis Vikmanshyttan, Uddevalla och Åtvidaberg.

I Nynäshamn dröjde problemen. Först vid mitten av 1970-talet blev de märkbara, men då i mycket snabb takt. Teli började svikta när de mekaniska telefonväxlarna blev omoderna. Larmrapporterna talade om en minskning till halva arbetsstyrkan. Strax därefter var det dags för Cementas fabrik i Stora Vika, där det minskade byggandet i landet ledde till en fullständig nedläggning. För Nynäs Petroleum blev både olje- och bensinproduktionen olönsamma, vilket också påverkade hela distributionsnätet.

Teli har ägnat några år åt en omprofilering mot elektronisk utrustning och därigenom till och med kunnat öka sin arbetsstyrka. Situationen är dock fortfarande oroande, eftersom konkurrensen på detta område är ytterst hård och internationell. Flera av produkterna kan snabbt komma att slås ut.

Nynäs Petroleum lever idag på smörjoljor, asfalt och vissa specialprodukter. Tekniken är dock otidsenlig och framtidsutsikterna dystra. Därför har företaget ägnat mycket arbete åt att utveckla nya idéer. Redan på 1960-talet bildades en atomkraftgrupp inom koncernen, men några resultat blev det inte. Därefter har man lanserat först en metanol/värme-produktion och sedan motsvarande idé med ammoniak i stället för metanol. Prövningen av det senare projektet pågår.

Kommunen har för sin del satsat åtskilligt på näringspolitiken. Industriområden i den norra delen av tätorten har planlagts: Rappsta, Hammarhagen och Kalvö. Stockholms kommun har köpt stora markområden i anslutning till ett planerat hamnläge i Norvik. Några större etableringar i dessa områden har dock inte varit aktuella.

Personer och data

Arbetarekommunernas ordföranden

Nynäshamn

1905-1908 S. J. Karlsson

1908-1911 A. F. Pettersson

1912-1917 A. M. Sandström

1917-1918 K. A. Göransson

1919 Hj. Pettersson

1920 Axel Hillerström

1921-1922 Anders Månsson

1923-1924 Sigge Wahlström

1925 Karl Ritzman

1926-1928 Elis Gabler

1929-1932 Sven Hedqvist

1932-1933 Hjalmar Dahlqvist

1934-1937 Sven Hedqvist

1938-1943 Gideon Andersson

1944 Henry Fredlund

1945-1946 Anton Göransson

1947-1952 Lennart Engström

1953-1954 Tage Andersson

1955-1957 Evert Berg

1958-1960 Gert Hammar

1961-1964 Martin Ljung

1965 Bernt Pedersen

1966-1970 Rune Bergander

1971 Einar Hansson

1972-1973 Rune Bergander

1974-1977 Bertil G Johnson

1978- Tommy Söderblom

Ösmo

(Vissa luckor finns på grund av saknade originalhandlingar.)

1923-1928 Emil Andersson

1932-1937 John Larsson

1940 Oskar Karlsson

1946 Manfred Nilsson

1947 Gert Hammar

1948 Nils-Erik Andersson

1949 Arvid Larsström

1950-1951 Nils Byhlin

1952-1954 Per-Erik Larsson

1955 Gustav Eriksson

1956 Gustaf Adolf Johansson

1957-1960 Gunnar Lindén

1961-1966 Ivar Andersson

1967-1970 Svend-Erik Larsen

1971 Lars Isaksson

Arbetarekommunens företrädare i riksdag och landsting

Riksdagen

S. J. Karlsson, 1917-1926

Sven Hedqvist, 1941-1960

Lilly Bergander, 1969-

Landstinget

C .A. Karlsson, 1923-1926

K. A. Göransson, 1926-1934

Elis Gabler, 1935-1938

Elsa Eriksson, 1936-1954

Anton Göransson, 1955-1971

Svend-Erik Larsen, 1971-1979

Bernt Gehlin, 1980-

Ewert Sjöstrand, 1983-1985

Ordföranden i stads- och kommunfullmäktige

Nynäshamn

C .A. Karlsson, 1915-1918

S. J. Karlsson, 1919-1929

Anders Månsson, 1930-36

Elis Gabler, 1937-1945

Sven Hedqvist, 1946-47

Anton Göransson, 1948-1976

Tommy Söderblom, 1977-1979

Ulla Larsson 1980-1985

Ösmo

Hugo Willdén, 1933-1937

Nils Nyström, 1938

Knut Mattsson, 1939-1942

Erik Pierre, 1943-1947 och 1951

Gert Hammar, 1948-1950

Karl Nyström, 1952-1958

Per-Erik Larsson, 1959-1966

Ordföranden i kommunalnämnden resp drätselkammaren

Nynäshamn

C .A. Karlsson, 1919-1921

Albin Grönkvist, 1922-1947

Sven Hedqvist, 1948-1967

Helge Johansson, 1968-1973

Nils Jansson, 1974-1978

Svend-Erik Larsen, 1978-

Ösmo

John Larsson, 1936-1939, 1940-1942

Einar Johansson, 1940

Sven Hammarsson, 1943-1946

Erik Pierre, 1947-1949, 1951-1959

Gert Hammar, 1950

Algot Lundberg, 1960-1963

Gustav Eriksson, 1964-1973

Mandat i kommunalvalen

Nynäshamn;Ösmo

1911-1913 14 av 29

1914-1915 9 av 25

1916-1918 13

1919-1920 17

1921-1922 18

1923-1926 *

1927-1930 *

1931-1934 15; 11 av 25

1935-1938 21*; 11

1939-1942 20; 13

1943-45 23 av 30; 13

1946 18; 13

1947-1950 18; 15

1951-1954 20; 17 av 35

1955-1958 19; 17

1959-1962 20; 19

1963-1966 19; 20

1967-1970 17; 16

1971-1973 17; 18

1974-1976 23 av 45

1977-1979 23

1980-1982 22

1983-1985 25

* För perioderna 1923-1926 och 1927-1930 saknas uppgifter i de kommunala handlingarna. I 1934 års val var valsedelns gemensam för socialdemokrater och socialister.

Några profiler

Kortfattade uppgifter om ett antal framträdande företrädare

S. J. Karlsson, snickare, Skolgatan 5, 1875-1956. En av de tio första socialdemokraterna i kommunalfullmäktige och den förste i kommunalnämnden. Ordförande i fullmäktige 1919-1929, riksdagsman 1917-1926. Arbetarekommunens ordförande 1905-1908.

C. A. Andersson, "Gjutar-Anders", 1864-1956. En av de första socialdemokraterna i fullmäktige och den andre att ta plats i kommunalnämnden.

C .A. Karlsson, snickare, ?-1926. Ordförande i fullmäktige 1915-1918 och i kommunalnämnden 1919-1921, landstingsman ?,

K. A. Göransson, landstingsman 1926-34. Arbetarekommunens ordförande 1917-18.

Anders Månsson, snickare, 1880-?, Ordförande i fullmäktige 1928-36. Arbetarekommunens ordförande 1921-22.

Albin Grönkvist, verktygsarbetare, 1885-1953. Ordförande i fullmäktige 1922-1946 och i drätselkammaren 1946-47. Förordnad som kommunalborgmästare 1946-47. Bild i blå mapp bredvid Kartor.

Elsa Eriksson, 1887- . Landstingsledamot 1936-1954 och 32 år i kommunal- och stadsfullmäktige. Ordförande i kvinnoklubben under tio år.

Sven Hedqvist, 1903- riksdagsledamot 1941- minst 1960. Stadsfullmäktiges ordförande 1946-47 och drätselkammarens 1948-. Arbetarekommunens ordförande 1929-32 och 1934-37.

Anton Göransson Stadsfullmäktiges ordförande 1948- och landstingsledamot 1955-. Arbetarekommunens ordförande 1945-46.

Lokaltidningar

Nynäs och Södertörns Tidning 1902-06

Nynäs-Bladet 1908-1910

Nynäshamns Annonsblad 1911-12

Nynäs-Posten 1913-15 och 1925-

Nynäshamns Veckoblad 1924

Nynäshamns Tidning 1921-1924

